

Jonas Lie

Jorden drar

Hos handelsmannen i Sørvåg var der engang en ung kjøpsvenn. Han var lys og krøllet i håret med kloke øyne og så vig og smidig og vakker at alle bygdens piker gjorde seg ærend og sognet til boden bare for å se ham. Og dertil var han så dyktig i all sin gjerning at handelsmannen aldri ville skille seg med ham.

Så var det engang han fór ut til fiskeværet for prinsipalen.

Strømmen bar stri imot, og han rodde langs landet.

Med ett så han en liten ring i bergveggen litt ovenfor flomerket. Han tenkte det var av den slags som brukes til å fortøye båter med.

Så mente han det kunne ikke skade å holde en liten hvil og legge til land for å ta seg litt niste; han hadde trukket på årene fra tidlig om morgenen.

Men da han tok i ringen for å stikke fanglinen inn, ble den så trang om fingeren at han måtte rykke til.

Og ut av berget fór der en stor skuff. Den var pakkende full av silketørklær og kvinnfolkstas. – Han undret seg og stod i beråd.

Da så han, der var rustne jernflekker i rader bortover hele fjellveggen likedan som ved skuffen.

Han hadde fått ringen på fingeren og måtte prøve om den ville lukke opp der også.

Og ut trakk han så skuff etter skuff fylt med gull- og sølvbånd, glassperler, søljer og ringer, brystsmekker og luestas, garn, toppluer og ulltrøyer, kaffe, sukker, gryn, tobakkspiper, hæljern, knapper, hekter, kniver, økser og ljåer.

Han trakk og trakk, og det var ingen ende på herligheten.

Men rundt om seg hørte han som en summen av folk og tramp av sjøstøvler. Det larmet som de rullet tønner på en brygge og heiste i vinden, og ute fra sjøen lød åreslag og støy av båter, som la til lands.

Da begynte han å skjønne noe av hvert, at han hadde belagt båten ved en moringsring som hørte de underjordiske til, og var kommet like inn på landhandlerstedet deres.

Han stod og så i en skuff full av merskumpiper med store, blanke sølvbeslag. De var vakrere enn han hadde trodd de fantes i verden.

Da kjente han et tak som av en tung hånd som ville slenge ham av veien; men noen lo så lystig like ved.

I det samme så han et ungt kvinnfolk i boden innenfor. Hun lenet seg med de brede skuldrer og hårete armer over en melsekk.

Øynene lo og sprutet gnister som fra en smie i mørket, men ansiktet var så underlig esseblekt.

Vekk svant hun og alt sammen som et syn.

Han var glad han kom seg ned i båten igjen og fikk lagt fra og rodd unna.

Men da han nådde ut i sundet og saktet litt på farten, så han at ringen ennå satt på fingeren.

Det første han tenkte, var å slenge den av og kaste den i sjøen; men så satt den ganske trangt.

Den var så rart snodd og virret og inngravert at han måtte undersøke den.

Og jo lenger han så, dess underligere skinnende av gull syntes han den lyste.

Han fikk liksom aldri sett den helt rundt, alt det han dreide på den og fulgte virringene.

Men, som han satt der og så og så, kom de svarte sprakende og gnistrende øynene i det bleke ansikt tydeligere og tydeligere frem for ham. Han visste ikke enten han skulle synes hun var stygg eller vakker, slikt utyske.

Ringen ville han nu allikevel beholde.

Og hjem rodde han og snakket ikke til noen om hva som var hendt.

Men det var kommet slik uro i ham.

Når han veide ut i boden eller målte opp, stod han i ørsken og syntes han var borte i landhandleriet i fjellet, og det svarte kvinnfolket lo til ham ved melsekken.

Han måtte våge seg dit ut, om det så skulle gjelde livet, og prøve ringen igjen.

Og utover sommeren lå båten hans nå der under fjellet rett som det var.

Når han lukket opp med gullringen, fikk han syn på det svære skulderbrede kvinnfolket. Hun lyste og blikket vill i øynene og kiket nysgjerrig på ham.

Og liksom mere ventet kom han hver gang, og gladere tedde hun seg.

Det var som de ble så godt kjente, og hun alltid gikk der og bare biet på ham.

Men hjemme ble han tungsindig og stille.

Alt det han tenkte på trolskapen, og at armene var hårete nesten som på et dyr, og alt det han foresatte seg og prøvet, kunne han ikke la være å fare dit ut.

Når han så hadde vært borte fra henne hele uken, var hun rent uregjerlig og lo og skrek imot ham.

Han hørte alltid hvorledes det vrimlet av folk og travelhet om ham der ute, men ingen så han.

Bare syntes han de la av veien alle sammen og halte farkostene til side for ham.

Båten hans ble fint øst, årer og seil lagt til rette og fanglinen festet, når han kom, og kastet til ham, når han reiste.

Hun stelte det alt imellom så han fikk gløtt av syn inn i pakkboder og blanke stuer i fjellet, og ville liksom lokke ham inn etter seg.

Men på hjemveien grøsset det i ham. Han tenkte på om bergveggen kunne lukke seg for ham og han var hver gang glad, fordi han hadde passet seg så vidt og var sloppet unna.

Og nu utover høsten fikk han liksom mere fred i seg. Han mente nok han skulle prøve å avlate fra de reiser.

Han arbeidet og tok fatt, så det ikke ble tid til tanker, og fór som en ild i forretningen.

Men da det lakket imot jul med snefokk og mørke, kom det slike syner på ham.

Hvor han gikk i de svarte, blåsende krokene, så han den sterke, sværbygde skikkelsen for seg. Hun lo til ham og ropte og skrek og sendte ham bud med været.

Lengselen kom så sterk over ham.

Og en dag orket han ikke lenger å stå imot, men fór dit ut.

Han syntes han skimtet henne alt på lang lei. Hun veltet fjellstykker av veien for å se og følge båten og vinket og hilste gjennom bygene og tåken. Det var som strømmen hele tiden drog dit hen.

Da han kom frem, fosset sjøen av dem han ikke så. De vadet ut og tok imot båten, og trapp og brygge lå der for hans fot.

Men der oppe stod hun og trakk været svært og lutet seg imot ham og drog ham med de sterke øynene i det nattbleke ansikt.

Hun gikk brått inn, så seg tilbake og vinket ham etter seg.

Der slo hun opp døren til et gammelt jernskap midt i veggen.

På hyllene lyste en brudekrone, og skinnende belte og bryststykke og stakk og alskens brudestas.

Hun stod og silte pusten tungt og hett mellom de hvite tenner og smilte og lekte med øynene.

Han kjente hun tok ham, og det liksom mørknet.

Da så han med ett som i en skumring hele landhandlerstedet stort og gildt og rikt om seg med havn og pakkboder og jekter.

Hun bredte ut hånden og viste på det som hun ville si at nu skulle han bli herre over det alt sammen.

Det iset i ham; han skjønnte at dette bar like inn i berget.

Og ut fór han.

Fanglinen skar han over med kniven, og ringen rev han av fingeren og kastet den efter seg.

Bort rodde han, så fossen stod om stevnen.

Da han kom hjem til julehandelen og travelheten, kjente han seg som han var våknet opp av en tung søvnørnske og ond drøm.

Han var så lett til sinns. Praten med kundene gikk lystig over disken, så der igjen ble som det gamle liv og leben. Og han greide allting, så det gikk som smurt.

Men handelsmannens datter stakk både en og annen gang hodet inn i butikken. Hun så og smilte så sky og forundret til ham.

Og aldri hadde han før merket det tekke som fulgte med henne, eller sett hvor lys og skjær hun var, og hvor lett og smidig hun stod i døren.

Men siden handelsmannens datter hadde sett så underlig på ham, brydde han seg ikke om å tenke på annet enn henne, hva for et eget lag hun hadde med hodet, hvor rank hun gikk, og de blå øynene, som var så levende og kvikke at de liksom skjød stjerner av moro.

Om nettene lå han og syntes han hadde gjort slik tung og stygg synd, da han hadde nedlatt seg til et utyske. Og han var glad han hadde kastet ringen.

Men julekvelden, da boden ble stengt, og husfolk og tjenere gjorde seg i stand til høytiden i kjøkken og stue, tok handelsmannen ham inn på kontoret.

Likte han hans datter, sa han, så var det ingenting i veien. Han fikk ta mot til seg og fri, for han hadde vel merket at hun gikk der og ble syk av kjærlighet til ham. Selv var han gammel og ville overgi forretningen.

Og den som fridde og fikk ja, før julekosten kom på bordet, var den vakre kjøpsvennen.

Så gikk årene for dem med lykke og trivsel både i hus og handel.

Vakre og flinke barn fikk de, og konen sin var han glad i, og ingen ting var godt nok for henne. Lint måtte hun bæres og høyt måtte hun æres, enten de var hjemme eller ute.

Men det syvende år, da det led under jul, fikk han slik uro på seg. Han gikk for seg selv og hadde ikke fred til å være noe sted.

Konen engstet seg og sørget. Hun visste ikke hva det kunne være, og syntes han vek så underlig fra henne.

Men inne på det mørke pakkhusloftet stod og drev og vandret han lange stunder mellom kasser og fustasjer og tønner og sekker, og det var som han ikke likte at folkene kom dit inn.

Så hendte det dagen før lille julaften at en av arbeidskarene skulle hente noe der inne. Da stod han stille i tanker ved en av melsekkene og stirret ned for seg .

«Ser du den jernringen der i gulvet?» spurte han.

Men mannen så ingen ring.

«Da ser jeg den, – jorden drar,» sukket han tungt.

Lille julaften var han ingensteds å finne.

Og ikke dagen etter heller, alt det de søkte og lette etter ham midt under julestussen og forhørte på alle kanter.

Men julaften, som de gikk i verste uroen og ikke visste om de torde duke bordet, kom han med ett inn av døren.

Han trengte både til mat og drikke, sa han, og var så glad og munter og spøkende hele kvelden at alle glemte den forferdelse de hadde vært i.

Hele året etter var han pratsom og omgjengelig som før, og konen sin var han urimelig glad i. Han bar henne på hendene og visste ikke hvor vel han skulle gjøre det for henne.

Men, da det dro seg ut i verste mørketiden under jul igjen, kom den samme urolighet over ham.

Det var som de bare så skyggen av ham her og der, og inne på pakkloftet drev han igjen og holdt til.

På lille julaften gikk det som forrige gang, borte ble han.

Konen og husfolkene gikk der i stor forskrekkelse og engstet seg og undrede. Og julaften trådte han med ett inn i stuen og var lystig og glad, som det ellers var hans skikk.

Men, da lysene var brent ned og alle gått til sengs, kunne konen ikke tie lenger. Hun gråt og bad ham si seg hvor han hadde vært.

Da støtte han henne hårdt fra seg, og det gnistret i øynene på ham, så hun ble rent vettskremt. Han bønnfalt henne for deres lykkes skyld om aldri å spørre slik mere.

Tiden gikk. Og det samme hendte hvert år.

Når dagene ble mørke, vandret han tungsindig og stille for seg selv og gjemte seg liksom unna for folk. Lille julaften ble han borte uten at noen så han reiste. Og på julaften nettopp som de skulle duke bordet, kom han med ett inn av døren, glad i dem alle og fornøyet.

Men for hver høst, mot mørketiden, kom uroligheten alltid tidligere på ham, og stillere og mere folkesky gikk han med det.

Aldri spurte konen ham. Men det la som en sorg over henne, og hun syntes den ble sværere og tungsommere den tid hun ikke skjønnte seg på ham, og han liksom ikke hørte henne til.

Så var det igjen mot en jul en gang, han hadde gått der så tung og bøyd.

Og dagen før lille julaften tok han konen med seg inn på pakkhusloftet.

«Ser du noe der ved melsekken?» spurte han.

Men hun så ingen ting.

Da grep hnn henne ved hånden og bad og besvor henne at hun skulle bli og gå med ham der om natten. Han ville så gjerne som sitt liv prøve å bli hjemme, sa han.

Utover natten klemte han henne gang etter gang hårdt i hånden og sukket og stønnet. Hun kjente han holdt på henne og stred svært og av all makt imot noe.

Da morgenen kom, var det over. Han var så lettet og glad som hun ikke hadde sett ham på lange tider.

Og hjemme ble han.

Men til den julekveld ble det båret opp både fra bod og kjeller og lys tent, så det skinte i rutene.

Det var den første riktige helg han hadde hatt i sitt eget hus, sa han, og det skulle være høytid.

Men, da husfolkene kom inn en for en som skikken var, og drakk med husbond og matmor, ble han blekere og blekere og hvitere og hvitere, som om blodet vek og sugdes fra ham.

«*Jorden drar!*» skrek han, og det kom som en forferdelse i øynene på ham.

Like etter satt han der død.

Fra *Troll*, 1891

Spørsmål

1. Fortellingen er hentet fra samlingen *Troll*, som utkom i 1891. I forordet skriver Lie: «At der er troll i mennesker, vet enhver ... De ligger inne i personligheten og binder den som urørlig fjellstykke, lunefullt hav og ustyrlig vær, – store og små ubeist ...» Hvordan kan dette ses i sammenheng med litteratursynet i samtiden?
2. Hvilke eventyrtrekk finner vi i fortellingen?
3. Hvilken funksjon har skildringer av vær og årstider i fortellingen? Vurder også hva som ligger i uttrykket «Jorden drar».
4. Hvordan tolker du det som skjer med hovedpersonen? Er det ytre eller indre troll han møter? Begrunn.
5. Finner du likheter mellom denne historien og populærkulturelle fortellinger fra i dag (film, spill)? Forklar. Hva er eventuelt forskjellen?